

ROMAN WYSOCKI

ORCID: 0000-0002-5664-6041

„MIT ROKU 1918” WE WSPÓŁCZESNEJ HISTORIOGRAFII UKRAIŃSKIEJ

DOI: 10.15290/sp.2018.26.04

Abstrakt. Tematem artykułu jest problem „mitu 1918 r.” we współczesnej historiografii ukraińskiej. Analiza problemu pozwala stwierdzić, że nie funkcjonuje w niej tego rodzaju mit, w przeciwieństwie chociażby do „mitu 1918 r.”, który jest bardzo aktywny w historiografii polskiej. Wydarzenia z 1918 r. na Ukrainie postrzegane są jedynie jako etap tego, co współcześni ukraińscy historycy nazywają „rewolucją ukraińską”.

Słowa kluczowe: historiografia ukraińska, mit, historia najnowsza Ukrainy, „rewolucja ukraińska”

Abstract. The subject of the text is the problem of “the myth of 1918” in the contemporary Ukrainian historiography. The analysis of the problem shows that this kind of myth does not exist in it, unlike “the myth of 1918” so active in the Polish historiography. The events of 1918 in Ukraine are perceived only as a certain stage of what Ukrainian historians call the “Ukrainian Revolution”.

Key words: Ukrainian historiography, myth, modern history of Ukraine, “Ukrainian revolution”

Zadaniem poniższego tekstu nie jest analiza, na przykładzie ukraińskim, jak „mity” wyręczają się wynikami dociekań historyków, lecz czy współczesna ukraińska nauka historyczna badając wypadki towarzyszące ogłoszeniu niepodległości przez Ukrainę musi zmagać się z mitem wydarzeniowym „roku 1918”¹. Pytanie to zdaje się być uzasadnione, gdyż w okresie reżimu komunistycznego nie istniała na Ukrainie swoboda badań historycznych w zakresie dziejów najnowszych. Po rozpadzie ZSRR, w dobie post-totalitarnej, na obszarze państw powstałych na gruzach imperium komunistycznego odrzucenie w badaniach historycznych przymusu ideologicznego

¹ A. F. Grabski, *Historiografia – mitotwórstwo – mitoburstwo*, [w:] *Historia, mity, interpretacje*, red. A. Barszczewska-Krupa, Łódź 1996, s. 56–59.

mogło wynikać z przesłanek racjonalnych, czysto naukowych, ale również płynąć z pokusy akceptacji zakazanego dotąd światopoglądu. Na ogół wiązała się z tym próba przewartościowywania dotychczasowego opisu przeszłości i stworzenia nowej hierarchizacji wydarzeń, wręcz wymuszenia takiego przedstawiania tematyki, aby ukształtował się obraz komponujący się w całość.

Należałoby uznać, że tam, gdzie jest mit, tam nie ma nauki historycznej. Praktyka bywa jednak bardziej złożona. Historiografia wartościuje opisywaną przeszłość i nie jest w tym osamotniona. Podobne działania dostrzegamy w mitach, które posiłkują się nią argumentując głoszone „prawdy”, ale inaczej niż ona operując pojęciem „czasu”². Doskonałym przykładem są podręczniki do historii, stworzone ku „wychowaniu młodzieży”³, wiedzę o przeszłości systematyzujące, hierarchizujące, uogólniające i popularyzujące, ale też przekształcające w mit, którego trwałość zależy od siły historiografii.

W historiografii polskiej mit roku 1918 jest niezwykle silny. Konkretniej dacie (11 listopada 1918 r.) przypisuje się moc odrodzenia państwowości polskiej. Czy zatem również w historiografii ukraińskiej funkcjonuje ona jako przełom? Czy możemy w ogóle mówić o ukraińskim micie roku 1918? Próby uzyskania prostej odpowiedzi na powyższe pytania, z pominięciem refleksji nad specyfiką uwarunkowań dziejowych, skazane są na niepowodzenie. Nie tylko specyfika procesu państwowotwórczego oraz porażki walk w obronie niepodległego państwa zdeterminowały ukraińskie oceny wydarzeń. Na spór wokół przeszłości i jej opis wywiera piętno również charakter współczesnego ukraińskiego procesu państwowotwórczego.

Historiografia ukraińska, w przeciwieństwie do polskiej, opisując proklamację niepodległości własnego państwa nie koncentruje się na wadze (micie) roku 1918. Obiektem zainteresowania, i punktem odniesienia, jest dla niej „rewolucja ukraińska” pojmowana jako kompleks zdarzeń prowadzących do przemian ukraińskiego życia narodowego, które na zewnątrz uwidaczniały się poprzez zręby instytucji ukraińskiego organizmu państwowego, od wewnątrz – powstawanie nowoczesnego narodu. „Rewolucja ukraińska” przedstawiana jest jako wieloetapowy proces formowania państwa i narodu, odzwierciedlający chronologię wydarzeń. W najmniej skomplikowanym układzie postrzegana jest jako okresy: Ukraińskiej Centralnej Rady (marzec 1917–kwiecień 1918), Hetmanatu (maj–grudzień 1918), Zachodnio-ukraińskiej Republiki Ludowej (październik 1918–marzec 1923) oraz Dyrek-

² *Ibidem*, s. 29–31.

³ J. Ronikier, *Mit i historia. Mitotwórcze funkcje podręczników szkolnych*, Kraków 2002, s. 23.

toriatu (grudzień 1918–listopad 1921). W obrębie tych etapów, w trakcie rekonstrukcji wydarzeń zawsze pojawia się rok 1918, ale nie jest on traktowany jako punkt „wyjścia”, za taki zdecydowanie najczęściej uważa się rok 1917, kiedy na scenie politycznej pojawiła się Ukraińska Centralna Rada, w łonie której dojrzewała koncepcja niepodległego państwa. Cechą charakterystyczną są cezury czasowe „rewolucji ukraińskiej”. O ile nie ma dyskusji wokół jej daty początkowej, to rozbieżności pojawiają się przy cezurze zamykającej wydarzenie. W pierwszych wydawanych na Ukrainie publikacjach naukowych dominował zakres lat 1917–1920 (eksponowany np. przez Walerija Sołdatenkę)⁴. Z biegiem czasu, z tendencją do przewagi, ramami chronologicznymi „rewolucji ukraińskiej” stały się lata 1917–1921, w których przypominano końcówkę walk o niepodległość w ramach tzw. drugiego pochodu zimowego i bitwy pod Bazarem⁵. Można jednak zauważyć, że obecne są też tendencje do powrotu do chronologii zaproponowanej niemal przed stu laty przez Dmytra Doroszenkę, tj. postrzegania walki o zachowanie państwowości jako wydarzeń z lat 1917–1923⁶.

W ukraińskiej literaturze naukowej przyjęło się twierdzenie, że pojęcie „rewolucji ukraińskiej” weszło do dyskursu naukowego zaraz po jej zakończeniu, a sformułowane zostało bezpośrednio przez uczestników wydarzeń. Wołodymyr Wynnyczenko, były członek Dyrektoriatu, przywoływał je w – napisanej pomiędzy lipcem 1919 r. a styczniem 1920 r. i wydanej w Wiedniu – pracy *Widrodżennia naciji*⁷. Historyk i były minister spraw zagranicznych Ukrainy Dmytro Doroszenko pisał o „rewolucji ukraińskiej” we wspomnieniach opublikowanych w 1923 r. we Lwowie⁸. Pojęcia takiego używali także inni czołowi działacze różnych nurtów ukraińskiego ruchu narodowego: Pawło Chrystiuk⁹, Wołodymyr Zatoński¹⁰, Mychajło Hruszewski, a nawet hetman Paweł Skoropadski¹¹.

4 В. Ф. Солдатенко, *Революційна доба в Україні (1917–1920 роки): логіка пізнання, історичні епізоди, ключові постаті*, Київ 2012.

5 *Нариси історії Української революції 1917–1921 рр.*, т. 1–2, ред. В.А. Смолій et al., Київ 2012.

6 Д. Дорошенко, *Нарис історії України. 1917–1923*, т. 1–2, Варшава 1932–1933.

7 В. Винниченко, *Відродження нації: історія укр. революції*, cz. 1–3, Київ–Відень 1920.

8 Д. Дорошенко, *Мої спомини про недавнє-минуле*, cz. 1–3, Львів 1923.

9 П. Христюк, *Замітки і матеріали до історії української революції 1917–1920*, т. 1–4, Відень 1921–1922.

10 В. Затонський, *Уривки з спогадів про українську революцію, „Літопис революції” 1929*, nr 4, s. 132–172, nr 5–6, s. 115–141, 1930, nr 5, s. 140–172.

11 В. Ф. Верстюк, *Революція 1917–1921 рр. у різних форматах (гортаючи числа „Українського історичного журналу”)*, „Український історичний журнал” 2017, nr 6, s. 119.

Pierwsze teksty analizujące dążenia niepodległościowe, utrzymane w stylu naukowym, wyróżniały się wręcz rozbieżnymi interpretacjami, niezadko przeciwstawnymi. W 1919 r. pojawiła się pierwsza monografia partii politycznych uczestniczących w wydarzeniach¹², w tym roku opublikowano też pierwszą pracę biograficzną poświęconą Symonowi Petlurze¹³, a do drugiego wydania podręcznika M. Hruszewskiego dodane zostały rozdziały o wydarzeniach w latach 1914–1918¹⁴. Zapoczątkowane wkrótce na szerszą skalę badania stosunkowo prędko zdeformowane zostały przez historiograficzne „interludium” okresu radzieckiego. Jego cechą było narzucenie wykładni ideologicznej leninowsko-stalinowskiej w interpretacji historii Ukrainy, a także takie jej sprofilowanie, by nie było wątpliwości, że centrum historii państwa radzieckiego (i wszystkich jego części składowych) znajdowało się w stolicy imperium – Moskwie. W kontekście wydarzeń 1917–1921 „wątpliwym osiągnięciem” tego okresu było wyeksponowanie Rewolucji Październikowej i jej gloryfikacja¹⁵. Konsekwencje tej epoki w zasadzie widoczne są po dzień dzisiejszy w historiografii ukraińskiej (i nie tylko).

Ograniczony dostęp do źródeł krępował badania nad „rewolucją ukraińską” prowadzone po drugiej wojnie światowej na Zachodzie, w szczególności w świecie anglosaskim. Ze zrozumiałych powodów powstające tam opracowania nie posiadały zdolności do inicjowania szerokiego dyskursu o/na Ukrainie¹⁶. Wśród tego rodzaju publikacji naukowych zaszczytne miejsce przypadło głośnej książce Johna S. Reshetara, *The Ukrainian Revolution*. Opublikowana w roku 1952 w Princeton praca spopularyzowała proble-

¹² П. Гайдалемівський, *Українські політичні партії, їх розвиток і програми*, Зальцведель 1919.

¹³ В. Королів-Старий, *Народний Герой Симон Петлюра (спроба характеристики)*, Прага 1919.

¹⁴ Рог.: М. Грушевський, *Люстрована історія України з додатком нового періоду історії України за роки від 1914 до 1919*, Winnipeg 1920; *idem*, *Люстрована історія України*, Київ–Відень 1921.

¹⁵ М. О. Буцько, Ю. Ю. Кондуфор, *Великий Жовтень на Україні*, Київ 1977; Ю. М. Гамрецький, *Інтелігенція і Великий Жовтень на Україні*, „Український історичний журнал” 1982, nr 11, s. 153–166; О. О. Кучер *et al.*, *Трудові почини робітничого класу, 1921–1937: (На матеріалах УРСР)*, Київ 1980; І. К. Рибалка, *Великий Жовтень і зміни соціальної структури селянства України (1917–1920 рр.)*, „Український історичний журнал” 1987, nr 11, s. 38–52; Н. І. Супруненко, *Очерки истории гражданской войны и иностранной военной интервенции на Украине (1918–1920)*, Москва 1966.

¹⁶ Zob. np.: Т. Hornykiewicz, *Ereignisse in der Ukraine 1914–1922, deren Bedeutung und historische Hintergründe*, t. 1–4, Philadelphia 1966–1969; *The Ukrainian Revolution. Documents 1919–1921*, t. 1–2, red. T. Hunchak, New York 1984.

matykę „rewolucji ukraińskiej” w naukowych kręgach Zachodu, a kilka dziesięcioleci później zaczęła też oddziaływać na historyków ukraińskich i pochodzących z innych krajów środkowoeuropejskich¹⁷.

Według niektórych badaczy współczesna historiografia „rewolucji ukraińskiej” narodziła się na Ukrainie dopiero na początku 1990 r. Ponadto towarzyszył jej silny proces „unarodowienia” historii. Miał on przełożenie na nieco archaiczne postrzeganie i recepcję doświadczeń tego okresu do współczesnej przestrzeni publicznej. Percepcja przekazu o „rewolucji ukraińskiej” w pierwszym dziesięcioleciu istnienia współczesnego państwa ukraińskiego obciążona była stereotypami powstałymi na gruncie uprzedzeń politycznych oraz skłonności do przedstawiania przeszłości z uwypuklonym podziałem na „swoich” i „obcych/wrogów”. Z biegiem czasu i wraz z rozwojem badań dostrzegalne stawało się w historiografii przerzucenie uwagi na określone związki terytorialno-polityczne, np. Ukraińską Centralną Radę, Zachodnio-ukraińską Republikę Ludową itd.

Współczesny mit „rewolucji ukraińskiej” to nie kontynuacja, a produkt jej ponownego odkrycia przez historyków ukraińskich. Dlatego dzisiejsze interpretacje odległych o sto lat dążeń niepodległościowych opisywane są przez recenzentów w kategoriach ujęcia *narodowego* albo *postradzieckiego*. Za początek badań nieobciążonych balastem ideologicznym, a zarazem wyróżniających się swym obiektywizmem uznaje się pojawienie się artykułu Jurija Hamreckiego w 1990 r. Przeanalizowano w nim ewolucję opisu „rewolucji ukraińskiej” w historiografii radzieckiej od połowy lat pięćdziesiątych do połowy lat osiemdziesiątych XX w. oraz drogę, jaką prowadziła go do wykreowania negatywnej oceny wydarzeń¹⁸. W badaniach nad tym przedziałem dziejów prędko wiodącą rolę zaczął odgrywać Instytut Historii Ukrainy Narodowej Akademii Nauk Ukrainy, który w latach 1990–2000 zainicjował wydanie wielu opracowań i zbiorów dokumentów¹⁹. Uzewnętrzyła się też tendencja do rozbieżnego, ale utrzymanego w ryzach naukowości, postrzegania tła wydarzeń, np. od pragnienia rekonstrukcji dziejów na podstawie interpretacji bezpośrednich uczestników wydarzeń (Władysław Werstiuk) do widze-

¹⁷ J. Reshetar, *The Ukrainian Revolution, 1917–1920: A Study In Nationalism*, Princeton 1952.

¹⁸ Ю. М. Гамрецький, *До вивчення національно-визвольного руху на Україні в 1917 р.*, „Український історичний журнал” 1990, nr 12, s. 60–73.

¹⁹ *Українська Центральна Рада. Документи і матеріали. У 2 т.*, red. В. Верстюк et al., t. 1–2, Київ 1996–1997; *Український національно-визвольний рух. Березень – листопад 1917 року. Документи і матеріали*, red. В. Верстюк et al., Київ, 2003; *Директорія, Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки. 1918–1920. Документи і матеріали. У 2-х т.*, red. В. Верстюк et al., t. 1–2, Київ 2006.

nia w „rewolucji ukraińskiej” odzwierciedlenia nastrojów większości narodu i następstwa radykalnych transformacji społecznych (Walerij Sołdatenko)²⁰.

Dla budzącego się zainteresowania „rewolucją ukraińską” momentem przełomowym był rok 1997. Właśnie wówczas po raz pierwszy na szerszą skalę obchodzono okrągłą osiemdziesiątą rocznicę „rewolucji ukraińskiej”. Dziesięć lat później urządzono serię konferencji poświęconą dziewięćdziesięcioleciu powstania Ukraińskiej Republiki Ludowej, a rok potem Zachodnioukraińskiej Republiki Ludowej. Od tego momentu, w ciągu kolejnego dziesięciolecia pojawiło się wiele nowych publikacji naukowych poświęconych początkom nowoczesnej państwowości ukraińskiej: od słynnej sześciotomowej historii politycznej Ukrainy w XX w.²¹, poprzez zarys „rewolucji ukraińskiej”, problematyki stworzenia Dyrektoriatu i funkcjonowania restytuowanej Ukraińskiej Republiki Ludowej²². Obecnie „rewolucja ukraińska” ma zdecydowanie najliczniejsze grono badaczy, spośród wszystkich historyków zajmujących się na Ukrainie dziejami XX w.

W żadnym współczesnym ukraińskim opracowaniu punktem początkowym w opisie „rewolucji ukraińskiej” nie jest, jak już wspomiano, rok 1918. Narracja rozpoczyna się od wydarzeń „doby” Ukraińskiej Centralnej Rady, a dzieje tego okresu są ukazywane jako przemiany demokratyczne, w których formowanie się Ukraińskiej Republiki Ludowej nierzadko było ich produktem ubocznym. Doskonale widać to na przykładzie analizy publikacji zamieszczonych na łamach „Ukraińskiego historycznego żurnalu”, wiodącego kijowskiego periodyku historycznego. W ciągu ostatnich pięciu lat w niemal każdym jego numerze znajdziemy teksty w większym lub mniejszym zakresie nawiązujące do przeróżnych aspektów „rewolucji ukraińskiej”, ale zaledwie trzy spośród nich w pełni poświęcono wydarzeniom roku 1918²³.

²⁰ *Український вибір: політичні системи XX століття і пошук власної моделі суспільного розвитку*, red. В. Ф. Солдатенко et al., Київ 2007; В. Верстюк, В. Ф. Солдатенко, *Револуція в Україні: політико-державні моделі та реалії (1917–1920)*, Київ 2003.

²¹ *Політична історія України. XX століття. У 6 томах*, Київ 2002–2003.

²² О. В. Малюта, *Всеукраїнський трудовий конгрес як представницький орган українського народу в другій Українській Народній Республіці*, „Історичний архів. Наукові студії” 2011, t. 7, s. 199–207; М. В. Стопчак, *Утворення і діяльність Директорії Української Народної Республіки (1918–1920 рр.): історіографічний нарис*, Вінниця 2010.

²³ Р. Я. Пиріг, *Діяльність генерала Олександра Рогози на посаді військового міністра Української Держави (травень – листопад 1918 р.)*, „Український історичний журнал” 2014, nr 5, s. 89–106; *ідет*, *Діяльність І.Кістяковського в урядах Української Держави (травень – грудень 1918 р.)*, „Український історичний журнал” 2015, nr 4, s. 59–83; О. М. Ледаков, *Паралельні органи охорони порядку у Криму восени 1918 р.: проекти та реалії*, „Український історичний журнал” 2014, nr 6, s. 58–64.

W ten sposób kwestia ta ujmowana jest też w firmowanym przez Instytut Historii Ukraińskiej Akademii Nauk wydawnictwie cyklicznym pt.: *Problemy wywczennia istorii Ukrajinškoji rewoluciji 1917–1921 rr.*

Współczesną formę dyskusji nad „rewolucją ukraińską” i jej miejscem w formowaniu nowoczesnej ukraińskiej pamięci historycznej prześledzili Władysław Werstiuk i Witalij Skalski. Ich wnioski pozwalają skonstatować, że historiografia ukraińska nie eksponuje roku 1918 przede wszystkim dlatego, że przez lata istnienia współczesnego państwa ukraińskiego nie tylko w historiografii narodowej, lecz także w zbiorowej świadomości narodu utrwaliło się pojęcie „rewolucji ukraińskiej” i stało się ono powszechnie używaną koncepcją, integrującą w całość ogromne zestawy wydarzeń i zjawisk społeczno-politycznych, które miały miejsce na terytorium Ukrainy w latach 1917–1921. Współcześni historycy ukraińscy analizując wydarzenia rewolucyjne na Ukrainie koncentrują się głównie na dyskursie narodowym, tj. traktują „rewolucję ukraińską” jako wielkostopniowe wydarzenie związane z walką narodu ukraińskiego o odbudowę i utwalenie własnej państwowości. Właśnie tak traktuje się ją w historiografii dydaktycznej, w szczególności podręcznikach szkolnych z historii Ukrainy²⁴. Równocześnie jednak w poszczególnych regionach Ukrainy ciągle postrzegana jest ona z innej perspektywy. Paradygmat „rewolucji ukraińskiej” słabo zadomowił się na wschodzie kraju, na zachodzie zaś analizowany jest poprzez pryzmat historii lokalnej Zachodnioukraińskiej Republiki Ludowej²⁵.

Proklamacja niepodległości Ukraińskiej Republiki Ludowej w styczniu 1918 r. we współczesnej historiografii ukraińskiej nie jest punktem wyjścia dla opisu współczesnych dziejów Ukrainy, lecz etapem w dążeniach do scalenia ziem ukraińskich²⁶. Przez historyków przedstawiana bywa na ogół jako „konsekwencja” ogłoszenia IV Uniwersału i warunek podpisania pokoju brzeskiego²⁷. W narrację tę wpisuje się koncepcja Jarosława Tynczenki o pierwszej wojnie ukraińsko-bolszewickiej (grudzień 1917–marzec 1918)²⁸.

²⁴ Ze względu na trwającą reformę programów nauczania historii w szkołach ukraińskich kwestia ta wymaga ciągłej weryfikacji.

²⁵ В. Верстюк, В. Скальський, *Українська революція 1917–1921 рр. у політиці формування національної пам'яті в 2007–2010 рр.*, [w:] *Проблеми вивчення історії Української революції 1917–1921 років: Збірник наукових статей*, т. 5, Київ 2010, s. 5–22.

²⁶ *Історія України та її державності. Курс лекцій*, red. Л.Є. Дещинський et al., Львів 2009.

²⁷ Л. Є. Дещинський, *Брестський мир в історії становлення української державності*, „Вісник Національного університету «Львівська політехніка»” 2001, nr 431, s. 15–24.

²⁸ Я. Тинченко, *Перша українсько-більшовицька війна (грудень 1917 – березень 1918)*, Київ–Львів 1996.

Najbardziej „mitonośnym” wydarzeniem tego okresu, pomimo luk historiograficznych, wydaje się być bitwa pod Krutami (29 stycznia 1918 r.). Urosła ona do symbolu poświęcenia i walki o niepodległość Ukrainy – „ukraińskich Termopil”²⁹. Konceptualizacja każdego z wymienionych wydarzeń ze stycznia-lutego 1918 r. sprowadza się do sformułowania nadrzędnej tezy, że są one „częścią składową historii rewolucji ukraińskiej”³⁰.

Wśród postaci symbolizujących wydarzenie i reprezentujących ukraińskie sfery niepodległościowe największym zainteresowaniem wśród historyków cieszy się postać Mychajły Hruszewskiego. Podkreślenie jego autorytetu jako współtwórcy państwa ukraińskiego można odnaleźć w licznych publikacjach, rzadziej spotykamy się z neutralnym opisem tej postaci. Tak licznych pozytywnych ocen nie dorobili się we współczesnej historiografii nawet inni wybitni działacze związani z restytucją Ukraińskiej Republiki Ludowej w końcu 1918 r.: Wołodmyr Wynnyczenko i Symon Petlura. Pracom nad ich biografiami ciągle jeszcze towarzyszy „niegasnąca polemika”³¹. Szczególnie ważne jest to w przypadku Petlury, który odegrał jedną z najważniejszych ról w dziejach politycznych Ukrainy na początku XX w. Na przykładzie obu sylwetek można prześledzić, jak historiografia radzi sobie z heroizacją, mitologizacją i hipertrofią roli dziejowej bohaterów narodowych.

Dokładnie te same elementy, w kontekście roku 1918, uwidaczniają się w badaniach nad postacią hetmana Skoropadskiego³². W ostatnich latach gwałtownie wzrosło zainteresowanie jego sylwetką. Historiografia ukraińska pogrążona jest jednak w głębokim sporze wokół oceny jego roli. Pojawiające się opracowania i zawarte w nich interpretacje często odsłaniają preferencje i upodobania autorów. Według współczesnych zwolenników koncepcji wiodącej roli Ukraińskiej Republiki Ludowej Skoropadski to personifikacja

²⁹ О. Д. Бойко et al., *Бій під Крутами: факти проти легенди*, [w:] *Проблеми вивчення історії Української революції 1917–1921 років*, т. 3, Київ 2008, s. 23–41; *Бій під Крутами: героїзм і трагедія нашої історії. Бібліографічний покажчик*, уклад. Т. Петруня, Г. Русанова, Миколаїв 2017.

³⁰ В. Ф. Солдатенко, О. М. Любовець, *Бій під Крутами: історія, символ, пам’ять*, [w:] *Бій під Крутами в національній пам’яті: Збірник документів і матеріалів*, упор. О. М. Любовець, Київ 2013, s. 7.

³¹ В. Ф. Солдатенко, *Винниченко і Петлюра: політичні портрети революційної доби*, Київ 2007, s. 42.

³² Zob.: *Останній гетьман: Ювілейний збірник пам’яті П. Скоропадського*, Київ 1993; *Гетьман Павло Скоропадський та Українська Держава 1918 року. Наук. зб. присвячений 125-річчю від дня народження П. Скоропадського та 80-річчю проголошення Української держави*, Київ 1998; *Гетьманат Павла Скоропадського: історія, постаті, контрверсії. Всеукр. наук. конференція 19–20 травня 2008 р.* Збірник, Київ 2008.

obozu konserwatywnego, monarchicznego i „kontrewolucji”. Na przeciwległym krańcu lokują się ci, którzy uważają, że jego rządy były apogeum rewolucji narodowej³³, a Państwo Ukraińskie (oficjalna nazwa Ukrainy pod rządami Skoropadskiego)³⁴ stało się produktem pragmatycznych interesów miejscowych środowisk konserwatywno-liberalnych³⁵.

Władzę na Ukrainie hetman Skoropadski przejął dzięki wojskom niemieckim, które w kwietniu 1918 r. w Kijowie dokonały przewrotu. Zamach stanu doprowadził nie tylko do zmiany rządów, lecz również zapoczątkował na Ukrainie system rządów autorytarnych i głębokie zmiany ustrojowe państwa. W historiografii ukraińskiej przejęcie władzy przez Skoropadskiego na ogół opisywane jest jako wydarzenie polityczne, kontekst ustrojowy traktowany jest przez nią z mniejszą uwagą. Rządy monarchiczne w roku 1918 (w formie tzw. hetmanatu) posiadały swoich zwolenników również w późniejszych dziesięcioleciach, zgrupowanych w środowiskach tzw. hetmańców³⁶. Zainteresowanie postacią Skoropadskiego nie jest konsekwencją wyłączenia roli, jaką odegrał w dziejach Ukrainy, ale także pozostawionych przez niego wspomnień, które popularyzowały sylwetkę autora³⁷. Od momentu ukazania się umacniają one neutralny obraz hetmana³⁸, próbują osłabić stawiany mu zarzut prorosyjskości i eksponują jego orientację prozachodnią, a nawet propagują sąd o nim jako bohaterze idealnym. Heroizacja osoby hetmana polega na ukazywaniu go jako patrioty i działacza państwowego³⁹.

³³ Г. Корольов, *Академічний дискурс дослідження історії Української революції 1917–1921 років (90-ті р. XX ст. – початок XXI ст.)*, „Історіографічні дослідження в Україні” 2012, t. 22, s. 371–384; Р. Я. Пиріг, *Гетьманат Павла Skoropadського: між Німеччиною і Росією*, Київ 2008.

³⁴ Oficjalna nazwa Ukrainy za czasów rządów hetmana Pawła Skoropadskiego.

³⁵ Zob. np.: П. П. Гай-Нижник, *Пошук державної моделі УНР: ідея та крах „трудового принципу” (грудень 1918 – липень 1919 рр.)*, „Український історичний журнал” 2016, nr 1, s. 79–97; В. Лозовий, *Пошуки Директорією ідейно-політичних засад відновлення діяльності УНР*, „Український історичний журнал” 2000, nr 5, s. 32–37.

³⁶ *Україна між самовизначенням та окупацією: 1917–1922 роки*, упор. В. Дорнік, Київ 2015; Т. Заруда, *Зовнішньополітична діяльність Української Держави (1918 р.)*, Київ 1995; Н. Кришина, *Діяльність німецької військової адміністрації в Україні у 1918 році*, Київ 2006; Б. Малиновський, *Аграрна політика Австро-Угорщини та Німеччини в Україні, 1918 р.*, Дніпропетровськ 2001.

³⁷ Po raz pierwszy opublikowane zostały one w 1919 r. w Wiedniu, ale na Ukrainie dopiero w 1995 r. Wielokrotne wznowienia potwierdzają zainteresowanie postacią hetmana Pawła Skoropadskiego.

³⁸ Л. Осауленко, В. Засекін, *Гетьман України Павло Skoropadський*, Луцьк 2003.

³⁹ Г. В. Папакін, *Павло Skoropadський: патріот, державотворець, людина. Історико-архівні нариси*, Київ 2003; Р. Я. Пиріг, *Українська гетьманська держава 1918 року. Історичні нариси*, Київ 2011; В. А. Савченко, *Павло Skoropadський. Останній гетьман*, Харків 2008.

Paradoksalnie umocnieniu takiej opinii służą wręcz przeciwstawne oceny, w których przedstawiany jest on jako zdrajca, a przewrót z kwietnia 1918 r. jako „historyczna katastrofa”⁴⁰. Spór we współczesnej historiografii ukraińskiej wokół postaci Skoropadskiego dotyczy kilku kwestii: podłoża przewrotu hetmańskiego, poparcia go ze strony społeczeństwa, poparcia niemieckiego dla polityki wewnętrznej hetmana, prorosyjskości jego rządów⁴¹. W pewnej mierze mistyfikacja postaci Skoropadskiego jest reakcją na lansowanie orientacji politycznej Ukraińskiej Centralnej Rady i Ukraińskiej Republiki Ludowej z jednej strony, a rządów komunistycznych i spuścizny historiograficznej Ukrainy Radzieckiej – z drugiej⁴².

Studiom nad przebiegiem wydarzeń prowadzących do obalenia rządów hetmana Skoropadskiego w końcu 1918 r. towarzyszą wyeksponowane opinie o następującej po nim władzy (Dyrektoracie) jako rewolucyjnej, przygotowującej się do podjęcia skrajnie radykalnych (rozumianych w sensie pozytywnym) reform, przesiąkniętej ideami wolnościowymi, socjalistycznymi, liberalnymi i demokratycznymi. We współczesnych studiach próbujących ukazać w ujęciu komparatystycznym okres rządów Skoropadskiego i następującego po nim Petlury⁴³ można dostrzec wpływ tradycji starego sporu politycznego pomiędzy członkami obozów zwolenników obu postaci: hetmańcami (skoropadczykami) a petlurowcami⁴⁴.

Analizując historiografię „rewolucji ukraińskiej” należy podkreślić, że niezmiernie bogatej literatury naukowej doczekał się ten jej etap, który zamyka się w dziejach Zachodnioukraińskiej Republiki Ludowej. Niemniej wśród opracowań naukowych ciągle brakuje solidnej syntezy tego organizmu państwowego⁴⁵. Nikomu ze współczesnych nie udało się też pod wzglę-

⁴⁰ О. Деревиський, І. Бабик, *Феномен малоросійства: Павло Скоропадський*, <http://www.vesna.org.ua> [dostęp: 10 IX 2018].

⁴¹ В. Горак, *Висвітлення історії Гетьманської Держави 1918 р. у дослідженнях вітчизняних істориків*, „Історіографічні дослідження в Україні” 2017, т. 27, s. 130–160; *Українська Держава – жорсткі уроки. Павло Скоропадський. Погляд через 100 років*, red. К. Галушка et al., Харків 2018; Р. Я. Пиріг, *Відносини України і Центральних держав: нетипова окупація 1918 року*, Київ 2018.

⁴² Zob. pr.: Д. Яневський, *Проект „Україна”, або спроба Павла Скоропадського*, Харків 2010.

⁴³ С. Литвин, *Скоропадський і Петлюра: спроба спростування деяких міфів в історіографії Української Держави 1918 року*, [w:] *Гетьман Павло Скоропадський...*, s. 232–237.

⁴⁴ Р. Я. Пиріг, *Симон Петлюра у сприйнятті Павла Скоропадського (за спогадами Гетьмана)*, „Український історичний журнал” 2009, nr 3, s. 15.

⁴⁵ С. А. Макарич, *Українська республіка галичан: Нарис про ЗУНР*, Львів 1997; М. Р. Литвин, К. Є. Науменко, *Історія ЗУНР*, Львів 1995; М. Р. Литвин, *Українсько-польська війна 1918–1919 рр.*, Львів 1998.

dem obszerności badań przewyższyc jak dotąd studiów ukraińskiego historyka emigracyjnego Matwija Stachiwa⁴⁶. Pomimo popularności tematyki państwa zachodnioukraińskiego, sięgającego swym początkiem przełomu października-listopada 1918 r. i utożsamianego z konfliktem polsko-ukraińskim, wśród historyków ukraińskich daleka jest ona od zdominowania całości badań okresu „rewolucji ukraińskiej”. Powstanie Zachodnioukraińskiej Republiki Ludowej i jej dzieje odgrywały i odgrywają ważną rolę w kształtowaniu pamięci historycznej Ukraińców-Galicjan. Rzutuje to na historiografię ukraińską i polską oraz ocenę ówczesnych relacji polsko-ukraińskich. Rezonans „mitotwórczy” (w wymiarze lokalnym galicyjskim) dał znać o sobie w roku 2008 przy okazji organizacji rocznic powstania Zachodnioukraińskiej Republiki Ludowej⁴⁷.

Wśród ocen „rewolucji ukraińskiej” znajdujemy opinię, że o ile termin ten został w pełni zaakceptowany przez historiografię ukraińską, to historycy polscy nie postrzegają go jako kluczowej koncepcji analizy dziejów najnowszych Ukrainy. Pewnym odstępstwem od tego stanowiska są, zdaniem historyków ukraińskich, prace Jacka J. Bruskiego i Włodzimierza Mędrzeckiego⁴⁸. Oczekiwania bezrefleksyjnego przyjęcia tego paradygmatu badawczego przez historyków polskich są poniekąd tak samo trafne, jak żądania od historyków ukraińskich analizy ukraińskiego procesu państwowotwórczego poprzez pryzmat polskiego mitu roku 1918. W historiografii ukraińskiej rok ten nie otrzymał bezapelacyjnej przewagi nad innymi, tym bardziej, że „ukraińska państwowość odrodziła się w 1917 r.”⁴⁹

Badania nad aspiracjami niepodległościowymi Ukraińców na początku XX w. wyróżniają się intensywnością, ale dominacji w nich mitu roku 1918 póki co trudno się doszukiwać. W każdym bądź razie nie da się go dostrzec drogą prostej analogii, tj. poprzez porównanie z tym, co widzimy w polskich opracowaniach poświęconych odrodzeniu państwowości polskiej.

⁴⁶ М. Стахів, *Західна Україна. Нарис історії державного будівництва та збройної і політичної оборони в 1918–1923 рр.*, т. 1–6, Стрентон 1959.

⁴⁷ В. Верстюк, В. Скальський, *op. cit.*, s. 6.

⁴⁸ Г. Корольов, *Концепція Української революції 1917–1921 років у текстах польських істориків: ставлення, традиція та історіографічний канон*, [w:] *Проблеми вивчення історії Української революції 1917–1921 рр.*, т. 12, Київ 2017, s. 57.

⁴⁹ *Історія України та її державності...*, s. 253.

Bibliografia

- Grabski A. F., *Historiografia – mitotwórstwo – mitoburstwo*, [w:] *Historia, mity, interpretacje*, red. A. Barszczewska-Krupa, Łódź 1996.
- Hornykiewicz T., *Ereignisse in der Ukraine 1914–1922, deren Bedeutung und historische Hintergründe*, t. 1–4, Philadelphia 1966–1969.
- Reshetar J., *The Ukrainian Revolution, 1917–1920: A Study In Nationalism*, Princeton 1952.
- Ronikier J., *Mit i historia. Mitotwórcze funkcje podręczników szkolnych*, Kraków 2002.
- The Ukrainian Revolution. Documents 1919–1921*, t. 1–2, red. T. Hunchak, New York 1984.
- Бій під Крутами: героїзм і трагедія нашої історії. Бібліографічний покажчик*, уклад. Т. Петруня, Г. Русанова, Миколаїв 2017.
- Бойко О. Д. et al., *Бій під Крутами: факти проти легенди*, [w:] *Проблеми вивчення історії Української революції 1917–1921 років*, т. 3, Київ 2008.
- Буцько М. О., Кондуфор Ю.Ю., *Великий Жовтень на Україні*, Київ 1977.
- Верстюк В. Ф., *Революція 1917–1921 рр. у різних форматах (гортаючи числа „Українського історичного журналу“)*, „Український історичний журнал” 2017, nr 6.
- Верстюк В. Ф., Скальський В., *Українська революція 1917–1921 рр. у політиці формування національної пам’яті в 2007–2010 рр.*, [w:] *Проблеми вивчення історії Української революції 1917–1921 років: Збірник наукових статей*, т. 5, Київ 2010.
- Верстюк В. Ф., Солдатенко В. Ф., *Революція в Україні: політико-державні моделі та реалії (1917–1920)*, Київ 2003.
- Винниченко В., *Відродження нації: історія укр. революції*, cz. 1–3, Київ–Відень 1920.
- Гай-Нижник П. П., *Пошук державної моделі УНР: ідея та крах „трудового принципу” (грудень 1918 – липень 1919 рр.)*, „Український історичний журнал” 2016, nr 1.
- Гайдалемівський П., *Українські політичні партії, їх розвиток і програми*, Зальцведель 1919.
- Гамрецький Ю. М., *До вивчення національно-визвольного руху на Україні в 1917 р.*, „Український історичний журнал” 1990, nr 12.
- Гамрецький Ю. М., *Інтелігенція і Великий Жовтень на Україні*, „Український історичний журнал” 1982, nr 11.
- Гетьман Павло Скоропадський та Українська Держава 1918 року. *Наук. зб. присвячений 125-річчю від дня народження П. Скоропадського та 80-річчю проголошення Української держави*, Київ 1998.
- Гетьманат Павла Скоропадського: історія, постаті, контрверсії. *Всеукр. наук. конференція 19–20 травня 2008 р. Збірник*, Київ 2008.

- Горак В., *Висвітлення історії Гетьманської Держави 1918 р. у дослідженнях вітчизняних істориків*, „Історіографічні дослідження в Україні” 2017, т. 27.
- Грушевський М., *Ілюстрована історія України з додатком нового періоду історії України за роки від 1914 до 1919*, Winnipeg 1920.
- Грушевський М., *Ілюстрована історія України*, Київ-Відень 1921.
- Деревицький О., Бабик І., *Феномен малоросійства: Павло Скоропадський*, <http://www.vesna.org.ua> [доступ: 10 IX 2018].
- Дещинський Л. Є., *Брестський мир в історії становлення української державності*, „Вісник Національного університету «Львівська політехніка»” 2001, nr 431.
- Директорія, Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки. 1918–1920. Документи і матеріали. У 2-х т.*, ред. В. Верстюк et al., т. 1–2, Київ 2006.
- Дорошенко Д., *Мої спомини про недавнє-минуле*, cz. 1–3, Львів 1923.
- Дорошенко Д., *Нарис історії України. 1917–1923*, т. 1–2, Варшава 1932–1933.
- Затонський В., *Уривки з спогадів про українську революцію*, „Літопис революції” 1929, nr 4, 5–6, 1930, nr 5.
- Історія України та її державності. Курс лекцій*, ред. Л. Є. Дещинський et al., Львів 2009.
- Корольов Г., *Концепція Української революції 1917–1921 років у текстах польських істориків: ставлення, традиція та історіографічний канон*, [w:] *Проблеми вивчення історії Української революції 1917–1921 рр.*, т. 12, Київ 2017.
- Кришина Н., *Діяльність німецької військової адміністрації в Україні у 1918 році*, Київ 2006.
- Кучер О. О. et al., *Трудові почини робітничого класу, 1921–1937: (На матеріалах УРСР)*, Київ 1980.
- Ледаков О. М., *Паралельні органи охорони порядку у Криму восени 1918 р.: проекти та реалії*, „Український історичний журнал” 2014, nr 6.
- Литвин М. Р., *Українсько-польська війна 1918–1919 рр.*, Львів 1998.
- Литвин М. Р., Науменко К.Є., *Історія ЗУНР*, Львів 1995.
- Лозовий В., *Пошуки Директорією ідейно-політичних засад відновлення діяльності УНР*, „Український історичний журнал” 2000, nr 5.
- Макарчик С. А., *Українська республіка галичан: Нарис про ЗУНР*, Львів 1997.
- Малиновський Б., *Аграрна політика Австро-Угорщини та Німеччини в Україні, 1918 р.*, Дніпропетровськ 2001.
- Малюта О. В., *Всеукраїнський трудовий конгрес як представницький орган українського народу в другій Українській Народній Республіці*, „Історичний архів. Наукові студії” 2011, т. 7.
- Нариси історії Української революції 1917–1921 рр.*, т. 1–2, ред. В.А. Смолій et al., Київ 2012.
- Осауленко Л., Засекін В., *Гетьман України Павло Скоропадський*, Луцьк 2003.
- Останній гетьман: Ювілейний збірник пам'яті П. Скоропадського*, Київ 1993.

- Папакін Г. В., *Павло Скоропадський: патріот, державотворець, людина. Історико-архівні нариси*, Київ 2003.
- Пиріг Р. Я., *Відносини України і Центральних держав: нетипова окупація 1918 року*, Київ 2018.
- Пиріг Р. Я., *Гетьманат Павла Скоропадського: між Німеччиною і Росією*, Київ 2008.
- Пиріг Р. Я., *Симон Петлюра у сприйнятті Павла Скоропадського (за спогадами Гетьмана)*, „Український історичний журнал” 2009, nr 3.
- Пиріг Р. Я., *Українська гетьманська держава 1918 року. Історичні нариси*, Київ 2011.
- Політична історія України. XX століття. У 6 томах*, Київ 2002–2003.
- Рибалка І. К., *Великий Жовтень і зміни соціальної структури селянства України (1917–1920 рр.)*, „Український історичний журнал” 1987, nr 11.
- Савченко В. А., *Павло Скоропадський. Останній гетьман*, Харків 2008.
- Солдатенко В. Ф., *Винниченко і Петлюра: політичні портрети революційної доби*, Київ 2007.
- Солдатенко В. Ф., *Революційна доба в Україні (1917–1920 роки): логіка пізнання, історичні епізоди, ключові постаті*, Київ 2012.
- Солдатенко В. Ф., Любовець О. М., *Бій під Крутами: історія, символ, пам'ять*, [w:] *Бій під Крутами в національній пам'яті: Збірник документів і матеріалів*, упор. О. М. Любовець, Київ 2013.
- Стахів М., *Західна Україна. Нарис історії державного будівництва та збройної і політичної оборони в 1918–1923 рр.*, т. 1–6, Стрентон 1959.
- Стопчак М. Б., *Утворення і діяльність Директорії Української Народної Республіки (1918–1920 рр.): історіографічний нарис*, Вінниця 2010.
- Супруненко Н. И., *Очерки истории гражданской войны и иностранной военной интервенции на Украине (1918–1920)*, Москва 1966.
- Тинченко Я., *Перша українсько-більшовицька війна (грудень 1917 – березень 1918)*, Київ–Львів 1996.
- Україна між самовизначенням та окупацією: 1917–1922 роки*, упор. В. Дорнік, Київ 2015.
- Українська Центральна Рада. Документи і матеріали. У 2 т.*, ред. В. Верстюк *et al.*, т. 1–2, Київ 1996–1997.
- Український вибір: політичні системи XX століття і пошук власної моделі суспільного розвитку*, ред. В. Ф. Солдатенко *et al.*, Київ 2007.
- Український національно-визвольний рух. Березень – листопад 1917 року. Документи і матеріали*, ред. В. Верстюк *et al.*, Київ, 2003.
- Христюк П., *Замітки і матеріали до історії української революції 1917–1920*, т. 1–4, Відень 1921–1922.
- Яневський Д., *Проект „Україна”, або спроба Павла Скоропадського*, Харків 2010.

“The myth of the year 1918” in the contemporary Ukrainian historiography

Summary

The text is about the creation of “the myth of 1918” in the contemporary Ukrainian historiography. This topic is significant because it allows for seeing how the historical narrative of “a newborn political nation” evolved. For the first time Ukrainians created a modern state at the end of World War I and lost it very quickly. The creation of an independent Ukrainian state in 1991 marked a new stage in the Ukrainian historiography. The Ukrainian example is interesting from the Polish point of view and perspective of the Polish history. Ukrainians, however, use a different paradigm of interpretation for the parallel historical events, and the analysis of the problem allows for the conclusion that there is no “myth of 1918” in the Ukrainian historiography, which is so active in the Polish historiography. The events from the year of 1918 are only perceived as a period of what historians in Ukraine call the “Ukrainian Revolution”.

Roman Wysocki – dr hab., adiunkt w Zakładzie Historii Najnowszej Instytutu Historii UMCS w Lublinie. Specjalizuje się w ukraińskiej myśli politycznej, a także w ruchach narodowych i procesach narodziwczycich w Europie Wschodniej. Stypendysta i stażysta instytucji krajowych i zagranicznych (Harvard University, University of Alberta, Fundacja Lanckorońskich i Fundacja Batorego). Autor dwóch monografii oraz kilkudziesięciu artykułów naukowych, głównie z zakresu problematyki ukraińskiej

e-mail: wysocki@poczta.umcs.lublin.pl